

DE DORPSPOMP IN HOEVEN

In de tijd dat onze steden en dorpen het nog zonder waterleiding moesten stellen, voorzagen de gemeentebesturen zo goed mogelijk in de behoefte aan deugdelijk drinkwater door op verschillende punten openbare pompen te plaatsen, waar de omwonenden zich gratis het benodigde water konden verschaffen. Aan het uiterlijk van zo'n pomp werd dikwijls bijzondere zorg besteed: het was immers niet alleen een praktisch werktuig, maar tevens bedoeld als een sieraad voor de plaats. Een pomp van natuursteen met beeldhouwwerk versierd gaf aan een plein een bijzonder cachet. Dergelijke pompen sieren nu nog de Markt van sommige plaatsen zoals Geertruidenberg, Ginneken, Princenhage en Wouw. Maar ook waar men zich met een eenvoudiger exemplaar tevreden moest stellen, wist men er toch dikwijls iets goeds van te maken, zodat de pomp een aantrekkelijk accent was in een straat- of dorpsbeeld.

Met de komst van de waterleiding was over het lot van veel pompen beslist, zij waren voortaan overbodig en werden afgebroken. Vooral van de minder monumentale, die uiteraard het talrijkst waren, bleven er slechts weinig gespaard. Een van deze overlevenden staat nog altijd in Hoeven. Het is de hardstenen pomp, in de volksmond de keienpomp genoemd, aan het brede begin van de Bovenstraat, dat vroeger wel Markt genoemd werd. In de eerste helft van de vorige eeuw bezat de gemeente Hoeven drie dorpspompen, één op de Markt en twee in de dorpsstraat, de tegenwoordige St. Janstraat. Ze waren alle drie van hout en deden al vele jaren dienst.¹ In de vergadering van de gemeenteraad van 16 juni 1855 betoogde de voorzitter, loco-burgemeester M. Gouverneur, dat de houten pompen versleten waren en van tijd tot tijd aanmerkelijke reparaties zouden vergen. Hij stelde daarom voor ze alle door hardstenen exemplaren te vervangen. De raad ging hiermee accoord en besloot in de komende drie jaar telkens ieder jaar een stenen pomp aan te schaffen, te beginnen met een voor de Markt.²

Het initiatief tot het vernieuwen van de pompen was genomen door burgemeester Adriaan van Eekelen, die sinds 1833 in Hoeven de scepter zwaaide. Hij overleed echter nog voordat aan het plan uitvoering gegeven werd, n.l. op 13 maart 1855.³

De bestuurders van Hoeven gingen bij het aanschaffen van een pomp niet over een nacht ijs. Er was een bedrag van enkele honderden guldens mee gemoeid en dat drukte vrij zwaar op de gemeente-begroting, waarvan de totale inkomsten voor het jaar 1855 op f 2.784,89½ geraamd waren. Voor "Openbare Werken", waaronder de pompen ressorteerden, was slechts een bedrag van

De dorpspomp te Hoeven (1855)

(zie pag. 86 e.v.).

f 375,— uitgetrokken. Het was dus een gewichtige zaak; wethouder Gouverneur ging zich in Antwerpen omtrent pompen op de hoogte stellen (hij declareerde hiervoor aan reiskosten f 3,97), maar men deed de aankoop tenslotte bij C. P. Petit te Breda voor de som van f 173,—. Aan stenen voor de fundering, onderdelen van ijzer, koper en lood, arbeidsloon etc. moest nog een bedrag van f 89,32½ worden uitgegeven.⁴

Ondanks de geboden zuinigheid werd het decoratieve aspect van de pomp niet uit het oog verloren. Ze was eenvoudig van stijl maar goed van proporties. De geprofileerde dekplaat kreeg een bekroning in de vorm van een eikel, een goed stuk steenhouderswerk. Ter ere van burgemeester Van Eekelen liet men in de voorplaat het volgende (taalkundig niet onberispelijke) opschrift beitelen:

Het plan tot het daarstellen
dezer pomp is ontworpen onder
het bestuur van de Weledelen
Achtbaren Heer
Adriaan van Eekelen
Burgemeester van deze gemeente
1855

Bovendien werd de plaat versierd met het gemeentewapen. De totale kosten van de pomp bedroegen f 284,42½, dus meer dan 10% van de uitgaven van de gemeente in 1855. Blijkbaar was dit toch een te zware last; bij deze ene stenen pomp in de Bovenstraat is het dan ook gebeven. In tegenstelling met het oorspronkelijke plan werden later voor de twee andere punten goedkopere ijzeren exemplaren aangeschaft.⁵

Tachtig jaar heeft de "keienpomp" de Hoevense gemeenschap gediend. Ze gaf water van goede kwaliteit zoals oude inwoners nog kunnen getuigen. In 1929 onderging de dorpsstraat, die in een erbarmelijke toestand verkeerde, een belangrijke verbetering. De oude kinderkopjes werden vervangen door Zweedse granietkeien, er werden trottoirs en riolering aangelegd. De pomp, die te dicht bij de nieuwe rijweg stond, werd iets zuidwaarts verplaatst. Ze kwam daardoor dicht bij de lindeboom, die hier in 1898 bij gelegenheid van de inhuldiging van Koningin Wilhelmina was geplant. Rondom de pomp werden vier stoeppalen geplaatst, die tot dan toe voor het huis van burgemeester B. M. van Meer (St. Janstraat 25) hadden gestaan.⁶

In 1931 werd Hoeven aangesloten op het buizenet van de Waterleiding Maatschappij Noord-West-Brabant en kon met de levering van leidingwater een aanvang worden gemaakt. In de

volgende jaren werden de meeste percelen in het dorp op de waterleiding aangesloten. Daarmee had de pomp haar taak volbracht. Dat zij niet werd opgeruimd was o.a. te danken aan het feit dat de gemeenteraad in 1930 een monumentenverordening had vastgesteld, waarbij de pomp in bescherming werd genomen als „een aantrekkelijkheid voor het oog van de ingezetene en vreemdeling en als een tastbaar element van historische herinnering”.⁷

Geleidelijk raakte de pomp niettemin in verval. Een van de zijplaten scheurde, de eikel raakte los, doordat de voet verbrokkelde, en moest worden weggenomen. Het middenstuk moest door een ijzeren beugel bijeengehouden worden. Van de stoeppalen bleef er slechts één over. Zo bood de pomp op de duur een troosteloze aanblik. In plaats van een sieraad was zij een ontsierend element geworden.

In 1962 liet het gemeentebestuur van Hoeven onderzoeken op welke wijze in deze situatie verbetering gebracht kon worden. Deskundigen waren van mening dat de pomp belangrijk genoeg was om behouden te blijven, o.a. omdat negentiende-eeuwse pompen zeldzaam geworden zijn. De gemeenteraad besloot daarop de pomp te laten restaureren volgens een plan dat was opgesteld door J. J. van der Tuuk, hoofdopzichter bij de restauratie van de Grote Kerk te Breda. De kosten werden begroot op f 2.610,— waarvoor door de raad het benodigde crediet werd gevoteerd. Het werk werd in 1964 uitgevoerd door het aannemersbedrijf N. de Bont en Zonen te Nieuwkuyk en de dienst gemeentewerken van Hoeven onder supervisie van J. J. van der Tuuk. Een zijplaat werd vernieuwd, de eikel weer op de dekplaat bevestigd en er werd een nieuwe zwengel vervaardigd. Rondom werd een bestrating van ijsselklinkers aangelegd; de entourage werd weer verfraaid met vier stoeppalen, door ijzeren kettingen verbonden. Inwendig werd de pomp met metselwerk gevuld, het zuigmechanisme werd niet hersteld en de pomp kan dus geen water meer geven. De restauratie beoogde slechts de instandhouding van een historisch monument, een voorbeeld van karakteristiek "straatmeubilair" waarmee het dorpsbeeld vroeger werd gestoffeerd.

De subsidiabele kosten bedroegen per saldo f 2.596,43, waarin door het rijk voor 40% en door de provincie Noord-Brabant voor 32% werd bijgedragen. De aldus herstelde pomp werd geplaatst op de monumentenlijst voor de gemeente Hoeven, die ingevolge de Monumentenwet 1961 bij besluit van de Minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk d.d. 10 maart 1969 werd vastgesteld.⁸

Drs. C. Th. Lohmann.

- 1 Eén dorpspomp bestond er in Hoeven zeker al in het begin van de 18e eeuw.
Gemeente-archief Hoeven, O.A. 762. Dorpsrekening 1712, folio 16r : "Betaaldt aan Severijn Speek, lootgieter, de somme van twee gulden veertien stuyvers.... over het repareren van dorpspomp....".
- 2 G.A. Hoeven, N.A. 6.
- 3 Adriaan van Eekelen, geboren te Hoeven 2 juni 1784, van beroep landbouwer, was bij besluit van Gedeputeerde Staten van 7 dec. 1820 benoemd tot lid van het gemeentebestuur van Hoeven met ingang van 1 jan. 1821. Hij werd later assessor (wethouder). Bij K.B. van 22 april 1833 werd hij tot burgemeester van Hoeven benoemd. Hij woonde in het bekende Posthuis op de Kruisstraat.
- 4 G.A. Hoeven, N.A. 460.
- 5 De ijzeren pompen stonden in de St. Janstraat voor de panden nr. 5 en nr. 17. Mededeling van C. Embregts († 1973), voorman bij gemeentewerken.
- 6 G.A. Hoeven, gemeenteverslag 1929 (in dossier -2).
Mededelingen van A. J. C. Vergouwen, oud-gemeentesecretaris van Hoeven en J. C. van Hassel te Roosendaal, die in 1898 als leerling van de lagere school te Hoeven aan de boomplanting heeft meegewerkt. (brief van 16 aug. 1968). B.M. van Meer was burgemeester van Hoeven van 1892 tot 1928 (15 mei). Hij werd opgevolgd door P. J. Jansen.
- 7 G.A. Hoeven, Bloemendaals stelsel 1929—1932 V1110 en dossier 1.853.1.
- 8 G.A. Hoeven, notulen raadsvergaderingen 27 juni en 19 december 1963 en dossier 1.853.1. Aanvullende gegevens werden verstrekt door degenen die bij de restauratie betrokken waren.